

PRACTICI ECONOMICE ÎN SOCIALISMUL ROMÂNESC. CÂTEVA ISTORII LOCALE

Sînziana Preda*

Cuvinte cheie: romi, comunism, colectiv, serviciu, Lugoj

Keywords: Roma, communism, job, Lugoj

Comunitatea de romi din Măguri (jud. Timiș) constituie cea mai compactă și mai mare colectivitate a acestor etnici în arealul bănățean. În ultima sută de ani a cunoscut o creștere progresivă: de la un cătun în perioada interbelică, a ajuns în zilele noastre la “o majoritate absolută a populației de romi” (în Timiș), ceea ce se traduce, conform datelor din 2011, la aproape trei sferturi dintre recenziții localității declarați ca fiind de etnie romă.¹ Reprezentativă prin dimensiunile sale, raportat la spațiul rural din regiunea Banatului, comunitatea a fost selectată pentru analiză într-un amplă cercetare, vizând patrimoniul cultural al romilor. “The Untold Story. An Oral History of the Roma People in Romania”² a urmărit să recupereze memoria etniei asupra istoriei recente, ceea ce se suprapune, fără îndoială, cu era comunistă. Pentru romii intervievați în localitate, perioada a jucat un rol foarte însemnat, dată fiind politica regimului de asimilare etnică, în mod particular de integrare a țiganilor. Cei din Măguri au reușit în anii socialismului să se alinieze comandamentelor sociale ale vremii, și, în același timp, să construiască o existență mai bună decât cea a antecesorilor. Lucrarea de față examinează o serie de mărturii în acest sens, în centrul discuției aflându-se practicile economice la care au recurs interlocutorii, majoritatea făcând în epocă naveta la Lugoj.

* Universitatea de Vest Timișoara, Facultatea de Sociologie și Psihologie, Departamentul de Sociologie, b-dul Vasile Pârvan, nr. 4, e-mail: sinziana.preda@e-uvt.ro

¹ “La Recensământul din 2002, populația era de 724 locuitori, cu 12% mai puțin decât în 1992, din care 579 de romi (80% din total), 17% români și 3% alții. La Recensământul din 2011 populația totală era de 741 locuitori, din care 514 romi (69,36%).” – “Strategia de dezvoltare locală – GAL Strategie Responsabilitate Comunitate pentru municipiul Lugoj,” (2020), 31, http://gal-strict-lugoj.ro/wp-content/uploads/2020/06/STRATEGIA-DE-DEZVOLTARE-LOCALA-LUGOJ-114112_revizuit-dupa-modificare-SDL-din-19.06.2020.pdf.

² Acknowledgement: Cercetările care au condus la aceste rezultate au primit finanțare din partea Mecanismului Financiar al Spațiului Economic European 2009–2014 prin contractul nr. 14SEE/30.06.2014.

Cât privește începuturile comunității, conform unei informații de teren, câteva familii de țigani autoidentificați drept muzicanți trăiau, încă din vremea Imperiului Austro-Ungar, aproape de vechea colectivitate românească Măguri, treptat ajungând să se alătore acesteia, însă menținându-se în zone separate de majoritari. Cunoaștem foarte puțin despre acele familii.³ Mărturiile sătenilor preiau povestiri din bătrâni: ei înșiși nu pot explica de unde le veneau strămoșii, dar își amintesc că trăiau precar, câștigând pâinea lucrând drept zilieri, pe la români și tăind mici cantități de lemne, vândute în împrejurimi.

Este de remarcat că auto-legitimarea ca muzicanți nu a fost exploatată practic ca identitate ocupațională, precum s-a întâmplat cu țiganii lăutari din Vechiul Regat, ale căror comunități valorificau financiar talentul cântatului. În discuțiile purtate în Măguri am întâlnit romi care s-au prezentat “muzicanți” (ceea ce însemna că și în comunism cântau la nunți, botezuri, petreceri), dar fără să se indice că aceasta era forma principală de suport economic a familiilor lor. Astăzi, muzica pare să fi câștigat mai mult teren în preocupările unora dintre localnici, sau cel puțin la nivel declarativ: “Măguri este o comunitate de romi muzicanți, care cântă la diverse evenimente și care doresc să își instruiască copiii în acest domeniu de activitate”.⁴

În anii '50, situația materială a țiganilor măgureni era extrem de modestă. Fără pământ (sau cu loturi mici), marginali(zați), venetici, ei nu câștigau nici sume fixe, nici constante. A găsi undeva de lucru însemna o oportunitate. “(Părinții dumneavoastră, cu ce se ocupau?) – Ei mai lucrau, să duceau în Găvojdia. Tata o mai lucrat la mină aicea, în Cireșu⁵, mină de cărbuni... Și-atuncea mama mai pleca cu mai mulți, plecau din sat aicea și lucrau în Găvojdia. (La pământ, unde?) – La colectiv! Da, și le mai dădea acolo...ce...ce...Și aicea în sat, la românii, că aveam noi...Eram io copil [râde], că aveam găște aicea, era găini, mai țânea și lucra taică-mio pă la români, pă la sate vecine... Mai mergeau...vindeau lemne. Făceau lemne cu sac sau...și vindeau la oraș. Mergeau, chinuiau, pă zăpadă...nu erau transport, nu erau...(N-aveați căruță?) – Nu! Mai erau, alții aveau, rar care aveau căruță și mergeau, da' mai mult pe jos mergeau cu sarcina. Vedeți, era...timpuri rele pentru ei! Că pentru...(Unde, la Lugoj?) – Da, mergeau, vindeau. Mergeau, făceau lemne aicea în pădure, în sat aicea. Și atuncea ei mergeau pă jos⁶, ca să facă ceva pentru hrana zilnică. Și atuncea s-o-nchis mina...mai mergeau...Acolo mai le dădeau ei mâncare, acolo, de la Găvojdia, că lucrau”.⁷

³ Circa 30 – 40 de familii – “Strategia de dezvoltare locală,” 28.

⁴ Ibid., 66.

⁵ Sat al comunei Criciova, jud. Timiș.

⁶ Distanța până la Lugoj este de 9 km.

⁷ C. G., n. 1959, interviu realizat de către Sinziana Preda, Măguri, 22 august 2015, arhiva

Așadar, până la angajările în fabricile din Lugoj (în deceniile următoare), străbunii interlocutorilor noștri erau zilieri și trăiau din expediente, uneori ocupându-se cu vânzarea lemnului de foc, o activitate prestată însă la scară mică, devreme ce nu aveau nici unelte specifice de tăiat, nici posibilități de transport. Mărturiile orale oferă o imagine detaliată asupra dificultăților materiale întâmpinate de țiganii din Măguri, ale căror încercări de a își câștiga traiul sunt documentate și înainte de colectivizare. Efectele celei de-a doua conflagrații mondiale au fost resimțite de toată societatea românească și, cu mult mai mult, de către comunitățile și grupurile marginale. La începutul războiului, cele câteva familii de țigani care alcătuiau un cătun în periferia așezării românești⁸ au fost nevoite să se strămute, un fapt care le-a complicat existența. Deplasările spre regiuni cu resurse mai consistente au constituit o soluție.

“V-a povestit cum a fost viața chiar după război, mai ales atunci...erau crize alimentare și multe probleme?” – Criza alimentară...Păi, după război... Mi-a povestit el [bunicul] ceva cu mâncarea, că era, le dădea la fiecare un sfert de pâine neagră...Atâta le dădea, un sfert de pâine neagră. Restu', cartofi și fasole, și chestii din astea trebuia să-și cultive ei...care o avut pământ. Și mai mult ei își făceau mămăligă, nu-și cumpărau, că n-aveau, n-aveau bani de unde să-și cumpere, să meargă în oraș să-și cumpere, să târguie salam și carne. Ce-și creșteau ei, o pasăre p-acasă, un porc, un...Deci strictu' necesar pentru casă. Și să duceau...în Bărăgan...după cartofi și după fasole. Să urcau în căruțe, cu trenu', alți [alții] cu trenu' și să duceau și aduceau cartofi din Bărăgan. (V-a spus cum era un drum din ăsta, dus-întors?) – Da, chiar multe mi-o povestit. Moșu' să ducea după cartofi în special și...Să duceau mai mulți, mai mulți să duceau, să puneau în tren și să duceau. Și la întoarcere puneau zece-cinșpe saci. Depinde cât colectau de-acolo de la oameni. Și când veneau, când ajungeau în Lugoj, trebuiau să meargă nevestele lor cu căruța după ei la gară, să-și aducă cartofii și alimentele ce luau de-acolo. (Dar cum de au ajuns să meargă până în Bărăgan după alimente?) – Păi, așa s-o auzât, că a acolo să făceau cartofi. (Și mergeau până acolo...) – Bărăgan, Brașov, părțile astea toate, deci să cultiva cartofi”⁹

“Nu numa' bunicii, toți din sat mai mergeau pã la Gavojdia [Găvojdia], în partea aialaltă, lucrau pã la C.A.P.-uri. Lucrau...pã unde apucau! Și la...trăgeau cu coasa, pã la grâu...Cum făceau ei atunci. Era după război, lucrau pã o...farfurie de făină sau cum era pã acolo. Le dădeau, no. Așa o fost timpu', no”¹⁰

Institutului de Istorie Orală, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca (pe mai departe, AIIO).

⁸ “(De unde au venit românii în Măguri?) – Ăăă...strămoșii mei...locuiau...în afară. Undeva către perău [pârâu], acolo, într-o pădure, p-acolo erau locurile lor. Așa am auzit și io de la bunici, de la strămoși p-acea, din sat. Și io locuit acolo...și pã timpu' austro-ungar.” (C. G.)

⁹ I. Ș., n. 1949, interviu realizat de către Nicolae Cristea, Măguri, 21 august 2015, AIIO.

¹⁰ C. G.

În perioada socialistă, romii din Măguri au căutat precum toți membrii celorlalte etnii să găsească modalități de a supraviețui economic. Pe de-o parte, rezidența în mediul rural le-a permis accesul la resurse greu disponibile locuitorilor din orașe (legume, fructe din propriile grădini; carne de la animalele și păsările din gospodărie; lactate proaspete, diversificate). Pe de alta, deși proiectul de colectivizare s-a derulat și în Măguri, romii de aici nu au fost implicați: “(Aici nu a fost colectivizare în zonă?) – O fost, da’ o fost numa’ românii la colectiv, țigani nu, romii nu. (Din ce cauză nu lăseau romii la colectiv?) – Nu știu, aia nu știu să vă spun. Ei lucrau la I.G.O.L.¹¹ Mai lucrau așa cu ziua...mai... tăiau lemne și să duceau cu straița și vindeau lemne cu straița, ca să aducă de mâncare la copii. Cu asta o trăit. Până când s-o făcut întreprinderile, dă o angajat la lucru.”¹²

Interlocutorii noștri nu au putut explica lipsa de angajări în C.A.P.-ul local; cert este că și țiganilor le-au fost confiscate loturile, lipsiți apoi de posibilitatea de a le lucra, în noua condiție de țărani cooperatori.¹³ Unii dintre ei au muncit pentru o vreme în cooperativele din localitățile apropiate sau din alte zone ale țării. “(Dar în Măguri nu a fost colectiv?) – Ba o fost, aparțineau de Lugoj, deși nu prea...Acolo era, mergeau ei! (Nu era...?) – Era zona colectiv, era, da, colectiv, aici erau! (Adică întreb de ce nu lucrau aici la colectiv și se duceau până la Găvojdia?) – Mergeau încolo, că acolo aveau nevoie când veneauăștia și le dădea, nu știu cât le dădea. Poate lucrau ei p-aicea, numa’ mai mult să duceau acolo. (Mama nu a fost angajată niciodată?) – Ba, o lucrat la I.G.O.L. O lucrat, ei mai lucrau și pă la construcții, o lucrat ei pă la filatură p-acolo și la, pă la ceramică.¹⁴ Cu construcția erau mai dămunt atunci. Și în [19]65 sau când s-o angajat ea la I.G.O.L., la măturat. (Făceau naveta?) – Păi da, făceau naveta cu autobuze.”¹⁵

Relatările trimit la o serie de observații făcute de Călin Goina asupra unei alte colectivități de romi din vestul țării, din Crișana; mai precis, privind statutul țiganilor, rezultat din dinamica raporturilor cu alte grupuri etnice. “Așadar, romii ne apar (în raport cu celelalte comunități) ca fiind plasați pe cea mai puțin favorabilă poziție economică – proletariat agrar fără pământ, cu copii slugi și femei servitoare, toate pentru cele mai mici salarii/venituri disponibile

¹¹ Întreprinderea de gospodărie orășenească Lugoj (I.G.O.L.)

¹² M. C., interviu realizat de către Nicolae Cristea, Măguri, 22 august 2015, AIIO.

¹³ “Au fost obligați. Bunicu’ n-o vrut să-și deie pământu’ la...Am avut trei hectare șapte-șasă de ari. N-o vrut să-și deie pământu’ deloc. Și l-au forțat și trebuia să semneze obligatoriu acolo, să deie pământu’. A semnat și ne-o luat pământurile și...trebuia să lucrezi în, la colectiv. Nu ne-o primit nici în colectiv, să lucrăm în colectiv”. – I. Ș.

¹⁴ Întreprinderea de produse ceramice Lugoj.

¹⁵ C. G.

în zonă”¹⁶. Cei din Măguri – deși dezvoltaseră bune relații cu vecinii români (inclusiv cu colegii de serviciu, în Lugoj), rămâneau, în “economia morală a satului” pe “treapta inferioară a prestigiului etnic local”¹⁷. Poziția pare să fie confirmată de slujbele pe care, în comunism, le ocupau adeseori, cele legate de serviciile de curățenie (sau, în genere, slujbe puțin prestigioase; poveștile înregistrate nu asociază însă angajările la I.G.O.L. cu un prestigiu ocupațional scăzut). Comparativ cu munca la C.A.P.-uri, lucra în oraș era o alegere mult mai bună, datorită beneficiilor asociate:

“După aia...cum creștea generația, cum creșteau copiii, să maturizau, s-au angajat la întreprinderi. Înainte de a lucra la întreprinderi erau muzicanți. Majoritatea din ei erau muzicanți...lăutari. (Am vrut să vă întreb: nu au fost angajați la colectiv?) – Nu, nu! Pă noi, pă romi, nu ne-o angajat la colectiv! (Și atunci comunitatea la ce a lucrat?) – La întreprinderi, s-o angajat la întreprinderi. Le-o dat dreptul la întreprinderi și s-or angajat la întreprinderi. (De ce credeți că nu v-au lăsat la colectiv și totuși la întreprinderi au fost...) – Nu știu, nu știu cauza care era, de...(Era o muncă mai periculoasă la întreprinderi decât la colectiv sau mai grea?) – Eu cred, după mine, pentru că acolo lucrau opt ore. Aicea...No, acolo și-or știut de lucru la întreprindere, o învățat ce să lucre și o lucrat. La colectiv se lucra zece ore, program aproape de șantier. Da, și... sapă, lopată și io mai știu ce, culesu’ și toate lucrările astea agricole care erau. Ă...într-un fel, era mai bine. Avea salariul lor, aveau, erau trei-patru din casă care lucrau [oftează]. Și de aia v-am spus, să băgau la C.A.R. [Casele de Ajutor Reciproc], să băgau la bănci, să învărteau și și-or făcut căși [case] frumoase care îi vedeți, care vedeți acuma.”¹⁸

Pe măsură ce procesul de industrializare în România ceaușistă s-a intensificat, perspectiva de a deveni angajat a apărut drept fezabilă și pentru cei din Măguri. Interlocutorii au punctat interesul pentru slujbele pe care le obțineau în Lugoj, ceea ce – raportat la agricultura colectivă – însemna o serie de avantaje. Munca în C.A.P.-uri a fost descrisă ca fiind mai grea și mai slab remunerată. De remarcat aici și faptul că relația țiganilor cu pământul era/a fost parțial diferită¹⁹: “numa’ românii aveau pământ aicea pentru agricultura”²⁰. Din ancheta de teren nu a reie-

¹⁶ Călin Goina, “O încercare de istorie socială: romii din Sântana, județul Arad,” în *Incluziune și excluziune. Studii de caz asupra comunităților de romi din România*, T. Kiss, L. Fosztó, G. Fleck, eds. (Cluj-Napoca: ISPMN, Kriterion, 2009), 156.

¹⁷ Ibid., 156.

¹⁸ I. Ș.

¹⁹ “Pe de altă parte, romii înșiși nu sunt o comunitate de agricultori, iar elita acestei comunități nu e constituită din puținii proprietari de pământ romi, ci din muzicanți și, mai ales, din comercianți – ei nu valorizează în absolut nici posesiunea asupra pământului, nici tipul de muncă pe care aceasta o presupune.” – Goina, “O încercare,” 157.

²⁰ C. G.

șit cine și când i-a împroprietarit pe locuitorii fostului cătun (și pe câți dintre ei), dar loturile lor erau mici, comparativ cu ale majoritarilor. Posesori de pământ de puțin timp²¹, romii din Măguri l-au pierdut și pe acesta, în urma colectivizării.

Dobândirea unui serviciu în oraș oferea posibilitatea unui salariu, ceea ce aducea un venit constant, chiar dacă suma nu era considerabilă. Pentru o comunitate săracă, marginalizată, rurală, angajarea într-o fabrică / întreprindere a reprezentat un progres; în plus, a făcut posibilă acțiunea de capitalizare. Față de generația anterioară, cei angajați în anii '70-'80 consideră că situația lor a fost una superioară. "Ne-o ținut părinții. Nu aveam servicii, nu avem nimica. Părinții lucrau. Să ducea cu lemne, vindeau lemne cu straița în oraș..."²² Femeile s-au orientat cu precădere spre Întreprinderea Textilă Lugoj (I.T.L.), "la mașini, la făcut pânză."²³ La războaie am lucrat... Noi am lucrat încărcătoare, amândouă.²⁴ [...] Țesător-încărcător. Puneam bobine pe războaie și țesătorele țesau la război..."²⁵

Această muncă nu era deloc ușoară, însă alternative pentru angajări în zonă nu existau. Se lucra în ture, iar la întoarcere, într-o gospodărie rurală, trebuiau îndeplinite alte multe activități. "Am lucrat la textilă, în trei schimburi. Am fost încărcătoare, am fost firăreasă, am fost țesătoare...la rând am luat-o, că ne-o plăcut banii, să lucrez, să îmi fac. Că noi așa am lucrat (am progresat, n.n.) din bani, noi nici țigani (nu doar țiganii, ci și românii din sat, n.n.), da' noi toți, de aicea plecau câte 3 autobuze odată dimineața, din stație"²⁶ Trecerea de la munci plătite cu ziua la ocupații cu carte de muncă (și beneficiile aferente, de pildă, obținerea unei pensii) și salariu (o sumă fixă și primită constant) au mobilizat toată comunitatea din Măguri și i-au transformat înfățișarea și evoluția. "Ea o lucrat, verișoară-mea iară, toți aicea, noi toți am lucrat la I.T.L.-u și textila și Iurtu²⁷, Iuvsu²⁸, deci fabrici din aștia, pentru bărbați. Nici unu' n-o stat acasă. Nici unu'"²⁹

²¹ L. Peti vorbește despre "rolul simbolic, dătător de identitate al pământului", care – deși absent în cazul multor neamuri rome – a existat în mentalul țiganilor din Măguri. Interviuurile realizate în proiect în diferite zone ale țării și cu diverse grupuri de romi ne fac să credem că în Banat, parte dintre țigani (îndeosebi în rural) au fost atenți la modul de viață al celorlalte etnii (în primul rând, nemții) și au dorit să îl urmeze, "să se realizeze". – Lehel Pehel, "Prezentarea unor diferențe culturale existente în conviețuirea dintre romi și maghiari într-o așezare de pe Valea Târnavei Mici," în *Spectrum. Cercetări sociale despre romi*, S. Toma, L. Fosztó, eds. (Cluj-Napoca: ISPMN, Kriterion, 2011), 349.

²² M. C.

²³ M. C.

²⁴ E. R., n. 1961, interviu realizat de către Nicolae Cristea, Măguri, 22 august 2015, AIO.

²⁵ M. C.

²⁶ G. R., 1956, interviu realizat de către Ionela Bogdan, Măguri, 21 august 2015, AIO.

²⁷ Întreprinderea de Utilaje de Ridicat și Transportat, Lugoj (I.U.R.T.).

²⁸ Întreprinderea de utilaje și piese de schimb "9 Mai" Lugoj Timis (I.U.P.S.).

²⁹ G. R.

Faptul că toată lumea era angajată³⁰, că micile loturi de pe lângă casă generau o producție agricolă relativ suficientă pentru nevoile gospodăriilor explică caracterizarea neutră (uneori pozitivă) a epocii comuniste, în rândul interlocutorilor. Comparativ cu părinții și bunicii, traiul lor s-a îmbunătățit, aceasta și pe fondul transformărilor economice începute în anii '60. "Cu timpu' așa, după ce s-au dezvoltat orașul și țara, cu timpul, după război, no..."³¹ "Pântru ei o fost mai greu, fiindcă ei nu lucrau, fiindcă ei nu or fost la servicii, pă timpu' lor nu o fost serviciuri. Lucrau pământuri"³² Narativa recurentă asupra nivelului de trai al perioadei leagă (bună)starea materială în principal de condiția de salariat, fără asocieri privind sectorul economic, natura ocupației, prestigiul profesional, cuantumul salariului etc. Adițional, prin practicile lor economice (creșterea animalelor³³, cultivarea unei grădini), romii din Măguri relatează că reușeau să se descurce într-o cultură a penuriei. De fapt, la astfel de practici recurgeau toți țărani din România, fără o apartenență etnică anume.

"Păi...Am trăit, cum să spun?, luam, luam că să dădea și la cartelă. Nu ne-am supărat, pentru că am știut că trebe, trebe niște probleme trecute, făcute. Așa a fost. Și curentu' să lua. Da' curentu' nu-l plăteam, mulți ani n-am plătit curent. Noi n-am plătit curent. După aia mâncarea ne-o dădea la rație. Dădea jumătate de kilogram de salam, da' nu mureai de foame, nu..."³⁴

"(În anii '80, când a fost mâncarea pe cartelă, cum v-ați descurcat aici?) – Stăteam la rând!³⁵ – Stăteam la rânduri! (Nu mergeați să cumpărați mâncare la Timișoara?) – Nu. Aăă mergeam să dăm sânje [sânge], pântruuu mâncare, ca să luăm tichete din alea, ca să luăm mâncare la copii! (Unde mergeați, la Lugoj?) – La Timișoara! Și la Lugoj, și la Timișoara, da."³⁶ (Erau mulți oameni care mergeau de aici?) – Da. O fost și români, și țigani, și... Toți mergeau acolo... pă tichete de mâncare"³⁷

În economia discursului, mai multe aspecte își au propria greutate: comparația cu sărăcia trăită de înaintași, greutățile traiului într-un regim totalitar, educația, perspectiva omului de la țară asupra vieții, situația de după 1989. Fără a aluneca în elogi, poveștile respiră simplitatea, modestia, înțelepciunea celor

³⁰ "Ziua era numa' care era bătrân, acasă. Și bătrâna aia era ocupată, ba [cu] un copil, ba mâncare, să facă ceva, ba un porc, o găină, toată lumea era ocupată. Da' ai avut tot ce-ți trebe, na." – G. R.

³¹ C. G.

³² A. C., interviu realizat de către Lavinia Costea, Măguri, august 2015, AIIO.

³³ "Am ținut, patru porci am avut în grădină și i-am crescut. Numa pântru familia, nu să-i sacrific pântru vândut" – I. Ș.

³⁴ G. R.

³⁵ M. C.

³⁶ E. R.

³⁷ M. C.

confrunțați cu varii dificultăți pe parcursul existenței. Interlocutorii nu aduc acuze lui Ceaușescu și nici nu fac apologia sistemului comunist. Mai degrabă suntem lăsați să înțelegem că așa au fost timpurile, că indivizii depind de curgere lor și au puterea de a schimba aceasta doar până la un anumit punct.

“Nu, noi n-am trăit rău până la timpul lui Ceaușescu. Noi am trăit cum s-o trăit, după vremuri. Să spui că ți-o trăibuit...Ai avut tot ce ți-o trăibuit: și servicii, și mâncare, și asta. Acuma că ai stat la rând, toată lumea, tot, toată lumea o stat la rând și ți-ai luat. N-ai putut să mănâci într-o zi nu știu câte kilograme de cârnați și de salam și din asta. Numa' un nehalit. Așa o fost legea, așa am făcut. Da' am avut de toate. Și am avut și sănătate. Da, da' acuma...N-avem nici așa, nici așa. Nici sănătate, nici mâncăruri [râde]”³⁸

Concluzii

Analiza acestor episoade din evoluția comunității relevă mai multe observații. Oamenii își amintesc o perioadă importantă pentru ei, aceea a vieții active (când – tineri sau maturi – munceau, acasă și în postura de angajați, la Lugoj) și, deopotrivă, epoca lui Ceaușescu, reperată – precum în întreg mentalul colectiv românesc – ca fiind acel “înainte”. Memoria se concentrează asupra vieții personale, tangențial atingând evenimente, fapte din anii comunismului; este vorba despre aspecte cu impact asupra existențelor individuale, în special modelarea, adaptarea celor din urmă la imperativele socialismului (colectivizarea, urbanizarea, industrializarea). În genere, interlocutorii aflați la senectute se revăd în ipostaza de țărani – muncitori navetiști, în care regimul i-a obligat să se transforme, spre a ține pasul cu “progresul”. Istoriile particulare sunt cuprinse, sunt încorporate în marea Istorie, însă ele rămân nucleul narativei măgurenilor. Narațiunile pleacă de la/din condiția de locuitori rurali a povestitorilor, oamenii relatând cu precădere despre dificultățile unei vieți împărțite între munca din gospodărie și cea de la serviciu. Cât privește raportarea la regimul comunist, procesul de rememorare nu se transformă în prilej de critică a sistemului, firul narativ urmărind mai întotdeauna să puncteze episoadele de însemnătate pentru povestitor. Dictatorul este amintit, dar nu învinuit pentru greutățile suportate de întreaga societate: intervievații văd mai degrabă orânduirea de atunci un fel de dat istoric, modalitatea cea mai bună de supraviețuire fiind cea a adaptării la acele condiții imuabile.

Din perspectiva istoriei recente, povestirile vădesc un anumit tip de apreciere a timpurilor de dinainte de 1989. Este un mod de valorizare întâlnit pretutindeni la generațiile astăzi vârstnice, care au privit (privesc) pozitiv politica social(ist)ă, de asigurare a unui loc de muncă și a unui acoperiș pentru toți cetățenii. Discursul despre perioada antedecembristă trebuie înțeles și prin

³⁸ G. R.

construcția sa în opoziție cu deceniile democrației în care romii din Măguri (și nu numai ei) au ajuns șomeri, obligați să regândească modalitățile de supraviețuire. Lipsiți și de un trecut de agricultori, au luat calea Occidentului, unde au strâns bani fie cerșind, fie muncind la negru.

O ultimă constatare se leagă de mentalitatea romilor din Măguri, de “a fi în rând cu lumea”, pe care am documentat-o direct în cercetarea de teren și care transpare nemijlocit în relatarea unei intervievate: “ne-o plăcut banii, să lucrez, să îmi fac [de toate]”. Este evidentă racordarea acestor romi la modul și nivelul de trai existent în Banat (o provincie mereu considerată mai bogată decât celelalte), dorința lor de a fi parte integrantă a unei societăți care se distingea prin influența germană și maghiară în cele mai mici detalii de viață cotidiană. Cercetarea derulată în cadrul proiectului – cele peste 600 de interviuri realizate cu diferite subgrupuri rome în diverse regiuni ale României – ne-au oferit prilejul de a compara standardul de trai al măgurenilor (și, în genere, al romilor bănățeni) cu cel al comunităților/grupurilor din Moldova sau Oltenia, de pildă. Am putut astfel observa nu numai un nivel economic mai ridicat, cât și preocuparea de a depăși stereotipurile asociate îndeobște etniei. A demonstra că țiganii erau la fel cu ceilalți membri ai societății românești ține, probabil, în era ceaușistă, de stimulul generat de politica de integrare/egalizare inițiată de stat. În lumea multiculturală bănățeană, măgurenii au fost tentați să se asimileze – de altfel, acest proces a survenit inerent, pentru o comunitate romă deschisă (în opoziție cu grupuri închise, precum cele ale gaborilor sau cortorariilor transilvăneni). Aculturarea s-a produs treptat, pe mai multe niveluri: parte dintre romii din Măguri (bătrînii) mai vorbesc limba maternă, însă comunitatea nu mai este definită de un port specific sau alți markeri identitari majori. În fine, strategiile economice mai sus descrise demonstrează că încă din anii '50-'60, integrarea țiganilor măgureni devenise un proces palpabil.

ECONOMIC PRACTICES IN ROMANIAN SOCIALISM. SEVERAL LOCAL STORIES

Abstract

This article examines the memory of the communist era, regarding the economic strategies developed in a Roma community from Banat region. Oral testimonies reveal the evolution of a marginal collectivity, from working as day laborers to the position of employees in Lugoj town factories. In the same time, the Roma from Măguri will gradual move from the village outskirts to more visible areas (next to Romanians), a status transformation that reflects improvement of their status. The main explanations lie in the accumulation of capital brought by employment in the city, but, more importantly, in the communist state's policy of integrating a problematic minority.